

”Sanna Marin on saamassa eron kansanedustajan tehtävästä”¹

Heidi Niva: *Suomen progressiivirakenne intentioiden ja ennakkoinnin ilmaisuissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2022. 104 (+ 28 + 24 + 46 + 32) s. ISBN 978-951-51-8726-0.

Heidi Nivan väitöskirja käsittelee suomen progressiivirakenteen futuurisia funktioita intention tai ennakkoinnin ilmaisuissa. Perusmerkitykseltään parhaillaan tapahtuvaa toimintaa ilmaisevalla *olla-*verbistä ja inessiivisestä *mA*-infinitiivistä koostuvalla rakenteella on tyypillisesti liittopredikaattina esiintyviä vastineita muissakin kielissä (*Olen vielä laittamassa ruokaa. Jag håller på och lagar mat fortfarande. I am still cooking*). Rakenteen käyttö viittaamassa tulevaan aikaan on aikaisemminkin pantu merkille (esim. Tommola 1992: 16–18), mutta sitä ei ole erikseen tutkittu. Rakenteessa tapahtunutta temporaalisten ja aspektuaalisten piirteiden muutosta käsitellään Nivan väitöskirjassa konstruktio-teorian viitekehyksessä konstruktio-muutoksena. Väitöskirja koostuu noin satasivuisesta yhteenveto-osasta ja neljästä artikkelista.

Neljästä luvusta koostuvan yhteenveto-osan rakenne on selkeä: Ensimmäinen eli johdantoluku sisältää tutkimuskohteen esittelyn ja konkreettiset tutkimuskysymykset; toisessa luvussa esitetään teoriapohja, johon tutkimus väljästi sijoittuu, sekä tärkeimmät analyysissa tarvittavat kieliopilliset ja semanttiset käsitteet; kolmannessa luvussa esitellään tutkittavan konstruktion kaksi varianttia (*olla V-mAssA* ja *olla V-OssA*), sen todetut merkitykset ja funktiot sekä vastineita eräissä muissa suomalais-ugrilaisissa kielissä; neljännessä luvussa lopulta raportoidaan työn tärkeimmät tulokset. Tutkimusprojektista saa hyvän kokonaiskuvan yhteenveto-osuuden lukemalla.

Artikkelit sisältävät pakostakin jonkin verran toistoa, mutta kullakin artikkelilla on keskeinen tavoitteensa. Tuorein artikkeleista (Niva 2022) on sijoitettu ensimmäiseksi, mikä on loogista, sillä se aloittaa asian ytimeistä eli progressiivi- ja futuurimerkitysten limittymisestä ja eriytymisestä. Tarkastelussa on liikeverbillinen *V-OssA* (*olla lähdössä, menossa, tulossa*), jonka mahdollisuuksia kehittyä erityisesti futuuria ilmaisevaksi grammeemiksi myös pohditaan. Toisessa artikkelissa (Niva 2021b) pureudutaan *V-mAssA*-konstruktion (*olla tekemässä*) esiintymiseen erilaisissa konteksteissa ja merkitysvivahteissa, pääverbin semantiikkaan ja objektin muotoon transitiivilauseissa. Kolmannessa artikkelissa (Niva 2021c) teemana on *V-mAssA*-rakenteen funktio futuurinmerkitsimenä muihin tulevan ajan ilmaisutapoihin verrattuna. Viimeisessä (Niva 2021a) –

¹ *Uusi Suomi* 8.9.2023 (<https://www.uusisuomi.fi/uutiset/nyt-tuli-tieto-sanna-marin-saamassa-eron/5380d47c-c0f0-48bf-93eb-0b99eeb7b359>)

julkaisuhistoriassa ensimmäisessä – artikkelissa ote on diakroninen, ja tavoitteena on vastata kysymykseen siitä, missä määrin progressiivirakenteen futuuristumista on pidettävä nykykielen ilmiönä vai onko sitä esiintynyt ennenkin.

Tutkittavaa ilmiötä on tarkasteltu monipuolisesti ja tulokset ovat teoreettisestikin mielenkiintoisia. Antoisia yksittäisiä havaintoja on runsaasti ja jotkut ansaitsisivat perusteellisemmän pohdinnan kuin tässä arviossa on mahdollista. Kiinnitän seuraavassa huomiota lähinnä eräisiin ehkä kiistanalaisiin aspekto-temporaalisiin ja semanttis-filosofisiin kysymyksiin, joita väitöskirja herättää.

Aspekti ja progressiivi

Nivan työssä keskeiseen asemaan nousee välttämättä progressiivin tarkastelu aspektin näkökulmasta. Varhaisemmassa tutkimuksessa nähtiin joskus liittomuotoisen, esimerkiksi englannin perifrastisen progressiivin, ja yksinkertaisen finiittimuodon muodostavan keskenään - opposition, ikään kuin vastineena eräiden kielten binaarisille oppositioille. Esimerkiksi slaavilaisissa kielissä imperfektiivinen aspekti on kuitenkin polyseeminen siten, että se kattaa progressiivin lisäksi habituaalin, kontinuatiivin ja geneerisen merkityksen ilmaisemisen, eikä – kuten Niva (s. 38) toteaa – varsinaista progressiivisen merkityksen välittävää muotoa ole. Progressiivikategorian olemusta pohtiessaan Niva peilaa Comrien (1976: 32–40) ja Dahlin (1985: 93) näkemyksiä asettamatta niitä suorastaan vastakkain. Dahl on selvästi vastahakoinen pitämään progressiivisiä imperfektiivin alalajina, vaikka tuntuu myöntävän sen habituaalin ja muiden mainittujen aspektimerkitysten tavoin loogisesti sisältävän rajaamattomuuden merkityksen. Comrien (1976: 25) kolmen tason binaarisista oppositioista koostuvana pelkistetyksi esittämän aspektihierarkian tekee ongelmalliseksi se, ettei grammeemeja riitä imperfektiivipuun jokaiselle oksalle (Bybee, Perkins & Pagliuca 1994: 139). Progressiivisestä aspektista esitettyjä moninaisia määritelmiä ja kuvauksia ansiokkaasti esittelevän jakson 2.4.3 (s. 38–43) päätteeksi Niva kiteyttää käsityksensä: ”Progressiivirakennetta voi siis ajatella eräänlaisena huomion kohdistimena tai tarkentimena, joka ’zoomaa’ kokonaistilanteen osahetkeen.”

Kolmannen luvun ensimmäisessä alaluvussa Niva kuvailee tutkittavana olevan rakenteen ”merkityksiä ja funktioita” seuraavassa järjestyksessä: 3.1.1. *lokaatio*, 3.1.2. *toiminnassa olo* ja 3.1.3. *progressiivisuus* sekä 3.1.4. *tarkoituksellisuus* ynnä muut ”oheismerkitykset”. Hieman erikoisena näyttäytyy *progressiivisuuden* käsitteleminen yhtenä ja vasta kolmantena progressiivirakenteen merkityksistä. Voisi itse asiassa ajatella, että jakso 3.1.3. käsittelee ”varsinaista”, fokali-

soivaa, insidentiaalista progressiivisia. Viidentenä merkitystyyppinä (3.1.5.) analysoitu futuuria ilmaiseva *ennakoinnin* ja *intention* funktio on koko tutkimuksen ydinkysymys. Se on muista tyypeistä poikkeava ja eri tason merkitys jo senkin takia, että se sisältää aikaviittauksen; muut merkitykset ovat rakenteelle ominaisia tempuksesta riippumatta. Se ei tarvitse motivoituakseen mainittuja progressiivisen aspektin piirteitä ja asettuu oppositioon muihin funktioihin nähden. Tämän koko työn pihvin voisi esittää vieläkin painokkaammin: viitostyyppi riisuu progressiivisen aspektin naamion, jonka alta paljastuvat tempuksen kylmät kasvot.

Prototyyppi ja prosessi

Aspektin kannalta tyypillisimmässä käytössä progressiivirakenne ”ilmaisee yhtäaikaista tapahtumaa jonkin toisen tilanteen kanssa, jota rakenne taustoittaa” (s. 42). Tätä niin sanottua insidenssi-merkitystä (*Inzidenzschema*, Pollak 1960) on pidetty progressiivin prototyyppinä (mm. Onikki-Rantajääskö 2001: 252). Bertinetto, Ebert ja de Groot (2000) käsittelevät sitä (tiettyyn hetkeen) fokalisoivana varianttina, jonka vastakohta on duratiivinen eli kestollinen progressiivi.

Vertaillessaan tätä Larjavaaran (2019) semanttiseen jakoon ”progressiivi vs. prosessiivi” Niva tulee sanoneeksi hieman harhaanjohtavasti prosessiivin kuvaavan ”vain menneeseen tai tulevaan aikaan sijoittuvaa **hetkeä**” (s. 41, lihavoitus minun). Fokalisoivasta progressiivista näkisin prosessiivin poikkeavan juuri siinä, että se kuvaa kestollista asiaintilaa eikä fokusoi tiettyyn hetkeen. Tätä havainnollistaa esimerkki varhaisnykysuomesta (Niva 2021a: 42): *Ruotsalaisen kansan entinen suuruus ... on ollut alaspäin menemässä kuningas 12:s Kaarlen ajoista*, jossa ’alaspäinmeno’ on kestänyt huomattavan pitkään – se on siis duratiivista eikä ole kohdistettu tiettyyn hetkeen.

Tilapäisyys

Progressiivi on diakronisesti ekspansiivinen ja epästabiili: sen on havaittu valtaavan yhä uusia ilmaisutehtäviä, joskin eri kielissä erilaisia ja vaihtelevassa määrin. Englannin progressiivi on monien muiden kielten kategoriaa monikäyttöisempi, ja toisaalta englantia vieraana kielenä puhuvat ovat taipuvaisia venyttämään sen rajoja vielä tahtomattaan. Englanniksi voidaan viitata väliaikaiseen tilanteeseen progressiivilla (esim. *In which hotel **are** you **staying**?* ’Missä hotellissa asutte?’), suomessa ei kovin mielellään. Nivakin (s. 42) mainitsee rakenteen voivan implikoida tilanteen väliaikaisuutta mutta jättää huomion viittauksen (Bertinetto 2000: 584) varaan. Viitatussa kohdassa Bertinetto puhuu tapauksista, joissa englanti ja eräät romaaniset kielet ovat ahkerampia viljelemään progressiivisia kuin useimmat muut. Nämä tapaukset koskevat lähinnä tilaverbejä ja

kopulaa: esimerkiksi ihmisen käyttäytymistä luonnehdittaessa progressiivi on mahdollinen silloin, kun käyttäytymistä pidetään tilapäisenä, tavallisuudesta poikkeavana ja ohimenevänä (vrt. *you are crude* ja *you are being crude now*). Suomenkin *olla V-mAssA*-rakenteen käyttöä voi motivoida se, mitä lauseessa halutaan painottaa. Niva (s. 80) viittaa konstruktion emfaattisuuteen sen esiintyessä kielteisessä lauseessa (enemmän tätä käsitellään artikkelissa Niva 2021b).

Mukana olo

Niva toteaa *olla mAssA* -rakenteen yhden käyttötyypin korostavan ”osallisuutta ja mukana oloa” tekemisessä (s. 68). Tiina Onikki-Rantajääskö esitti mukana olo -tulkinnan jo väitöskirjassaan ja ehdotti käytön saaneen vaikutteita ”niin lokaalisesta kuin vähittäisen muutoksen merkityksestä” (2001: 253–254). Joissakin tapauksissa se näyttääkin olevan vahva rakenteen käyttöä motivoiva tekijä: Koivistoinen **oli voittamassa** Lukossa Suomen mestaruuden vuonna 2021 (HS 18.3.2023). Keski-suomalaisen otsikossa (26.2.2023) Taidemesenaatti Terttu Linkoneva **oli perustamassa** Mäntän kuvataideviikkoja ja Emil Halosen museota Lapinlahdelle rakennetta ei luontevasti korvaa yksinkertainen preteriti: *perusti Mäntän kuvataideviikot taitaa liioitella, ja ?perusti Mäntän kuvataideviikkoja* vaikuttaa absurdilta. Epäselvemmissä tapauksissa saatettaisiin tarvita vaikkapa kyselytutkimusta sen selvittämiseksi, onko puhuja mahdollisesti mieltänyt kuuluvansa tiettyyn joukkoon. Eikä subjektin tällaisessa rakenteessa tarvitse olla elollinen: luonteva tulkinta esimerkiksi *Tähän ei vielä ole sisältyvässä siirtymäajan tuki* on, että sopimukseen sisältyy erilaisia asioita, mutta siirtymäajan tuki ei ole siinä vielä mukana.

Absentiivi

Toiminnassa olo ja tarkoituksellisuus ovat monesti läsnä progressiivirakenteessa yhtä aikaa, samoin lokaatio ja tarkoituksellisuus, joiden yhdistyessä on usein kysymys muualla tapahtuvasta toiminnasta: *Onko koira kotona? – Ei, se on pappilas luita syömäs*. Juuri tämä etäisyys deiktisestä keskuksista on Casper de Grootin (2000) lanseeraaman absentiivin merkityksessä keskeistä. Koska suomen progressiivirakenteella voi ilmaista tietyssä paikassa ja tietyssä tarkoituksessa olemista tai tekemistä ilman niin absentiivin kuin toiminnassa olemisenkaan merkitystä (*Mitä sinä täällä teet? – Olen myymässä lippuja.*), olen käyttänyt tästä käytöstä *purposiivi*-nimitystä (Tommola 2000), kuten Niva (s. 67) mainitsee. Itse asiassa absentiivitapaukset ovat *purposiivin* prototyyppi. Unkarin rakenne (Cop + V_{INF}) on de Grootin (2000: 697) tulkinnassa kieliopillistunut absentiiviksi, ja siinä mahdollisesti esiintyvän adverbien *itt* ’täällä’ hän kuittaa *purposiivina*. Myös ainakin suomenruotsin

absentiivirakennetta (*vara och V_{FIN}*) voi käyttää, vaikka subjekti on deiktisessä keskuksessa. Englannin progressiivirakenteen (*be V-ing*) absentiivisen luennan selventämiseksi de Groot (2000) lisää esimerkkiensä käännöksiin eksplisiittisen *off-* tai *away-*adverbin.

De Grootin käsittelyssä suomen progressiivirakenne pääsee absentiivin kieliopillistaneiden seitsemän kielen seuraan ulkojäsenenä. Informanttien arvioon nojaten hän esittää (2000: 704), että sanajärjestys voi suomessa toimia kriteerinä absentiivin erottamiseksi progressiivista. Epäilen väittämän paikkansapitävyyttä, mutta sanajärjestyksen vaikutusta rakenteen tulkintaan on syytä tutkia tarkemmin. Niva (s. 79) tekee sanajärjestyksestä sen merkittävän havainnon, että edellytyksenä progressiivirakenteen futuuriselle tulkinnalle on, ettei sen osien välissä ole esimerkiksi lokaaliadverbia, jolloin se ei enää hahmottuisi perifrastisena predikaattina. Samassa yhteydessä kirjoittaja toteaa myös, että subjektitäydennysten semantiikka vaikuttaa keskeisesti temporaaliseen tulkintaan. Myös havainto siitä, että voi olla vaikeata erottaa, milloin kyseessä on intentio ja milloin ennakointi, pitää paikkansa. Pelkkä kontekstikin voi vihjata esimerkiksi ”agentiiviseen taustavaikuttajaan” (mp.), jolloin ennakkoinnin taustalta on löydettävissä jonkin tahon intentio.

“Perhaps if the future existed...”²

Kiistatonta on, kuten Niva johdantoluvussa toteaa, että progressiivisuus ”futuurisissa ilmauksissa muuttuu epämääräiseksi tai häviää kokonaan” (s. 15). Sen sijaan oletus, että käynnissä olevan toiminnan ilmaiseminen ei ”välttämättä” olisi rakenteen ”ensisijainen, ts. yleisin funktio” (mp.), jää ilmaan. Kun liikeverbillisten rakenteiden ja ennen muuta verbaalinominin sisältävän muotovariantin (*olla V-OssA*) osalta tämä oletus voisi ehkä osoittautua oikeaksi (esim. *Oletko tulossa illalla juhliin?*), infinitiivirakenteen (*olla V-mAssA*) jakaumat ovat todennäköisesti toista maata (esim. *Asiaa ollaan parhaillaan tutkimassa*). Asian selvittäminen vaatisi kvantitatiivista lähestymistapaa sekä laajemman ja monipuolisemman korpuksen.

Eri lähteisiin viitaten Niva päättelee, että sen paremmin *olla tekevä-* kuin *tulla tekemään -* rakennettakaan ei voi pitää ”puhtaan, puhujan asennoitumisen suhteen neutraalina tulevan ajan ilmaisukeinona” (s. 50). Mutta voiko futuuri olla ikinä ”puhdas” – tai onko se ylipäättään aikamuoto? Useiden kielten futuurinmerkitys on edelleen myös modaalisessa käytössä: esimerkiksi

² Vladimir Nabokov, *Transparent Things*, 1972.

saksan ja venäjän futuuriapuverbeillä (*werden* ja *bud-*) on lähinnä suomen *mahtaa* tai *taittaa* kaltaista episteemistä käyttöä. Nivakin toteaa futuurin yhteyden irrealikseen (s. 46), esimerkiksi kuviteltuihin tai muihin reaalimaailmassa (vielä) toteutumattomiin tilanteisiin. Bybee (1985: 28–29) raportoi aineistostaan (50 kieltä eri kieliryhmistä), että eniten merkityksen variointia esiintyy modukseksi luettavissa kategorioissa ja joissakin tapauksissa on vaikea päättää, onko kyseessä intentionaalimodus vai futuuritempus.

Artikkelissa (Niva 2021c) tarkastellaan rakenteen *olla V-mAssA (olla tekemässä)* futuurista käyttöä ja vertaillaan sitä muihin ilmaisukeinoihin, joilla tulevaan aikaan suomessa viitataan: tunnusmerkittömään preesensmuotoon sekä rakenteisiin *tulla tekemään* ja *pitää tehdä*. Valitettavasti progressiivirakenteen futuurisen käytön yleisyydestä ei artikkelin tutkimuksen perusteella voi sanoa mitään, koska määrällistä vertailua muihin futuurirakenteisiin ei ole tehty vaan esimerkit ovat tutkimuskirjallisuudesta (s. 18, Niva 2021c: 106). *Pitää tehdä* -rakennetta futuurin ilmaisukeinona Niva on tutkinut Miia Karttusen väitöskirjan (2018) innoittamana: ”... on myös havaittu, että *pitää tehdä* -rakenne on tyypillinen puhujan tulevan toiminnan ilmaisukeino” (s. 50). Modaalisen rakenteen tarkastelu ensisijaisesti futuurinmerkitsimenä tuskin on perusteltua, joskin rakenne Karttusen tutkimalla murrealueella on yleinen erityisesti nollapersoonaisena.

Niva (2021c: 106) on lähtenyt hypoteesista, että *olla tekemässä* -rakenne täydentää futuurin ilmaisun keinoja, ja niin se tekeekin. Kiinnostava kysymys kuitenkin on se, mihin intentionaalista futuuria tarvitaan, kun voidaan käyttää leksikaalisia ilmaisukeinoja kuten *suunnittelen* tai *aion*. Progressiivien vastaavan rakenteen käyttäytyminen muissakin kielissä osoittaa, että kieleen on kehittynyt keinoja tehdä intentio jollakin tapaa konkreettisemmaksi. Rakenteella voidaan kuvata sitä, ettei olla enää suunnitteluvaiheessa vaan aie on lähempänä toteutumistaan, eli tapahtuminen on ”jo jollakin tasolla käynnissä”, kuten Niva (2021c: 128) asian esittää. Varmempaa futuuria ilmaisee enää pahaa aavistamaton tunnusmerkitön preesens, jolla ilmaistun aikeen voi tehdä tyhjäksi vain *force majeure*.

Joskus futuurin jäljittäminen esimerkeistä menee väitöskirjassa kuitenkin ylitulkinnaksi. Metslangin esimerkin (s. 73) *Tänaseid Moskva lehti lugedes saad selgelt aru, et kongress on tulemas ja poliitiline võitlus käib* käänöksessä on preesensmuotoinen *käib* tulkittu tulevaisuuteen viittaavaksi. Ajatus kuitenkin on, että lehdistössä jo käytävä polemiikki (= progressiivinen tilanne) panee päättelemään, että kongressi on tulossa (= ennakoiva futuuri): ’Tämänpäiväisiä Moskovan lehtiä lukiessa ymmärtää selvästi, että kongressi **on tulossa** ja poliittinen kilpa **on käynnissä**.’

Niva päätelee oikein, ettei progressiivirakenteesta ole optimaaliseksi futuuritempuksen edustajaksi ”sen polysemian eli sekä progressiivisuuden että intentioiden ja ennakoinnin ilmaisimena toimimisen vuoksi, vaikka konteksti usein ohjaakin oikeaan tulkintaan” (s. 81). Hiukan tarpeettomalta tuntuukin spekulointi kieliopillisen futuurin kehitysnäkymillä ja haikailu ”futuuritempuksen” perään (ks. tästä myös Niva 2021c, 2022). Moni kieli tulee hyvin toimeen useilla vähän eri tehtäviin erikoistuneilla ilmaisukeinoilla, eikä ”puhdas” futuuri tässä mielessä ole tarpeen.

Diakronia ja kvantitatiivisen tutkimuksen anti

Virittäjässä ilmestyneessä artikkelissa (2021a) liikeverbillisten progressiivirakenteiden esiintymistä tutkitaan vanhassa kirjasuomessa (1540–1820) ja varhaisnykysuomessa (1820–1890) nykysuomen aineistoon (2001–2016) peilaten. Vaikka määrällinen vertailu on hankalaa, koska korpuukset ovat eri kokoisia, voidaan kuitenkin tarkastella *olla V-mAssA*- ja *olla V-O-ssA* -esiintymien jakaumaa kussakin aineistoryhmässä. Varhaisnykysuomen aineistossa on sekä *menemässä*- että *lähtemässä*-rakenteita enemmän kuin *menossa*- ja *lähdössä*-rakenteita, ja *tulemassa*-esiintymiäkin on lähes saman verran kuin *tulossa*-esiintymiä (42 vs. 54). Vanhan kirjasuomen aineistossa taas esiintyy vain *tulossa*-rakenteita (14) ja lisäksi kaksi *menemässä*-rakennetta. Nykykielen aineistosta *-massa/-mässä*-esiintymät ovat lähes tyystin kadonneet (ks. taulukko s. 31). Myös hyppäys vanhan kirjasuomen **kahdesta** *olla V-mAssA* -rakenteen esiintymästä varhaisnykysuomen lähes **sataan** on niin suuri, että ei ole tämänkään aineiston perusteella vaikea uskoa progressiivikonstruktion kehittyneen varsin myöhään. Intentiotyyppinen futuurinen käyttö on nykysuomen innovaatio, koska aiempi tutkimus ei sitä tunnista (Niva s. 15 ja 85 < Onikki-Rantajääskö 2005).

Nykysuomen aineisto on kerätty internetin Suomi24-keskustelupalstalta eli kyse on varsin vapaamuotoisesta rekisteristä. Aineiston yksipuolisuudesta tekijä on hyvin tietoinen ja toteaakin (s. 80), ettei sen perusteella voi päätellä mitään progressiivirakenteen yleisyydestä intention ja ennakoinnin ilmaisemisessa muissa tekstilajeissa. Havaintojeni mukaan Nivan kuvaama käyttö on kyllä yleiskielistynyt, eikä ainakaan lehtikielestä ole vaikeata löytää vastaavia esimerkkejä (esim. *HS* 22.2.2023: *Iivo Niskanen on saamassa tontin Kuopiosta*). Silti olisi tarpeen saada systemaattista tietoa useampia tekstilajeja kattavasta nykykielen aineistosta. Perusteelliseen tutkimukseen tulisi myös verbien aktionaalinen tyyppi ja semantiikka laajemminkin ottaa muuttujiksi. Yksittäinen kiinnostava tieto olisi esimerkiksi partitiivi- ja totaaliobjektin jakauma futuurisissa

transitiivilauseissa: rajoittuuko partitiivi jakamattomaan tarkoitteeseen viittaavan objektin sijana Nivan väitöskirja-artikkelien esimerkeissä käytettyihin verbeihin, joiden ”kuvaamaa tilannetta voidaan pitää niin sanotusti monisisältöisenä ja monivaiheisena” (s. 78)? Intentionaalisen futuuri-merkityksen syntyminen saattaa kaiken kaikkiaan juontua samanlaisesta metaforisesta esi-valmistelutulkinnasta. Imminentiaali (Nivalla *propinkvatiivi*), välittömästi tapahtumaisillaan olemisen merkitys, puolestaan on tavalla tai toisella päättelyyn perustuva aito ennakoititapaus.

Progressiivirakenteen polysemian arvoitus

Teorialuvun polysemiaa käsittelevän jakson 2.4.6 aloittaa jossain määrin epämääräinen teesi *olla V-OssA* ja *olla V-mAssA* -rakenteiden polyseemisyydestä. Se, että rakenteet esiintyvät ”muun muassa sekä parhaillaan tapahtumisen että myöhemmin tapahtumisen merkityksissä” (s. 52) ei vielä tee niistä polyseemisiä. Kopulaverbihän taivuttaa rakennetta kaikissa aikamuodoissa, joskin se on futuurissa harvinainen. Kirjoittaja tarkoittaneekin tässä aspektimerkityksen muuntelua, jopa katoamista, mikä toisaalla todetaan selvästi (s. 15). Aspektimerkitys onkin futuurisessa käytössä kadonnut, mutta koska progressiivinen käyttö kuitenkin on edelleen elinvoimainen, ei rakenteen saaman uuden funktion yleistymisen voida päätellä johtavan merkityksen vaihtumiseen kokonaan toiseksi. Tällaista teoreettista mahdollisuutta Niva kuitenkin kuvaa (s. 55): ”Kielen synkronian tasolla polysemia voi vihjata myös potentiaalisesta merkityksen muutoksesta, siis kielellisen elementin merkityksen vähittäisestä vaihtumisesta toiseen.”

Mikään suomen kielen oikku progressiivirakenteen merkityksen moninaisuus ei ole. Lokatiivisen elementin sisältävillä konstruktiolla on yleensä samanlaisia merkityksiä muissakin kielissä, samaten tendenssi ilmaista (intentionaalista) futuuria. Tärkeä kysymys on, miten rakenteen merkitys voi yhdessä käytössä muuttua toiseksi ja menettää alkuperäisen sisältönsä. Niva toteaa (s. 87) tutkimuksen osoittavan, että ennakoitifutuurin merkityksen synnyssä ei aina tarvitse olettaa edeltävää intentiovaihetta. Tässä yhteydessä Niva viittaa muun muassa liikeverbien spatiaalisuuteen ja nähdäkseni syklisten luonnonilmiöiden ”tulemiseen” eli tulevaisuuden käsittämiseen edessä olevana. Toiset asiat todellakin ovat luotettavammin ennakoitavissa kuin toiset: aurinko nousee toistaiseksi satavarmasti kaamoksen loputtua mutta ei ole varmaa, ratifioiko Unkari Ruotsin NATO-jäsenyyden. Vain jälkimmäiseen tapaukseen voidaan soveltaa oletusta jonkinlaisen tausta-vaikuttajan intentioista. Nivan mainitsemat spatiaalisuus ja liike ovat toki tärkeässä roolissa ihmisen kognitiossa ja tapahtumien kielentämisessä, mutta konstruktioiden merkityksen kehityksessä vastaamatta on kysymys, miten muutos on selitettävissä.

Jo progressiivirakenteisiin eri kielissä usein sisältyvän spatiaalisen sijainnin uustulkinta temporaaliseksi voi herättää kysymyksen, mistä muutoksessa on kysymys. Onko kyse päätelyssä tapahtuvasta hyppäyksestä vai metaforisesta siirtymästä? Bybee ym. (1994: 137) katsovat, että askel spatiaalisesta temporaaliseen ei ole kovin suuri: ajatus siitä, että jokin sijaitsee jossakin, sisältää jo ajatuksen, että se on siinä tiettyinä hetkenä. Sen sijaan progressiivisia tapahtumia ilmaisevan rakenteen uskäyttö viittaamassa futuuriseen ei-progressiiviseen tapahtumaan on vaikeammin selitettävissä. Löytyykö näiden kahden vastakkaista merkitystä ilmentävän käytön väliltä yhdistävää kontekstia, jossa molemmat merkitykset voisivat olla yhtä aikaa luettavissa ja joka voisi olla uuden merkityksen sisään ajanut käyttötapaus (ks. Bybee ym. 1994: 197)? Ehkä sellaiseksi voisi ehdottaa rakenteen imminentiaalikäyttöä (*pommi on räjähtämässä*), jossa ollaan ikään kuin viitehetken ja välittömästi tulevan hetken rajalla. Nivan pohdinta progressiivirakenteen futuurisen käytön tarkastelusta prospektiivisuutena (s. 46) nojaa Comrien (1976: 64–65) englannin rakenteen *be going to V* käsittelyyn juuri imminentiaalina ja prospektiivisena.

Niva päättelee, että ”[k]ielellisen elementin ’oman’ merkityksen ja kontekstisidonnaisen merkityksen välille ei usein olekaan mielekästä vetää ehdotonta rajaa, eikä yhteinen kattomerkitys sulje pois useampien merkitysten hahmottumista” (s. 54). Nivan käyttämä *kattomerkitys*-termi vie meidät hieman vanhanaikaisen mutta edelleen legitiimin merkitysopin pariin, käsitteisiin *perus-* ja *kokonaismerkitys* (*Grund-* vs. *Gesamtbedeutung*)³. Tämä tuntuu edellyttävän yhteistä merkitysydintä (invarianttia) kaikissa käyttötapauksissa.

Hierarkkisessa merkitysjärjestelmässä näyttää aina tapahtuvan hyppäys, kun uuden metaforan kautta syntyy uudenlainen merkityksen siirtymä, ikään kuin mutaatio. Esimerkiksi progressiivin merkitysvivahteiden voidaan katsoa edustavan kaikkia niitä erilaisia syitä, jotka motivoivat käyttämään tätä rakennetta. Varsinainen progressiivinen (viitehetkellä meneillään olevaa tapahtumista ilmaiseva) *olla V-mAssA/V-OssA* -rakenne esiintyy vain marginaalisesti tulevaan viittaavana. Kun sama rakenne futuurisessa merkityksessä taas on varsin yleinen, voi ajatella, että näitä kahta käyttöä ei yhdistä mikään muu kuin yhteinen alkuperä. Niva toteaa (s. 15) progressiivisuuden futuurisissa ilmauksissa muuttuvan epämääräiseksi tai häviävän kokonaan. Väitöskirjan artikkelissa 2 esitetystä kuvioista 1 (Niva 2021b: 49) näkyy havainnollisesti, miten *olla V-mAssA* -rakenne jää futuurista rajattua toimintaa ilmaistessaan ikään kuin vaille yhteyttä

³ *Perusmerkitys*-käsitteenkin Niva mainitsee kerran (s. 33): ”Temporaalisen tai aspektuaalisen perusmerkityksen ohella infinitiivirakenteet nimittäin kantavat usein vielä spesifisempiä merkitysvivahteita ja pragmaattisia funktioita.”

varsinaisiin progressiivisiin käyttötyyppeihin (lokaatio, toiminnassa olo, progressiivisuus). Ainoa silta näyttää olevan kaupantekoon ja vastaaviin tilanteisiin liittyvä metaforinen siirtymä venytettäessä tapahtumahetkeä valmisteluvaiheeseen.

Lopuksi

Heidi Nivan väitöskirja täsmentää käsitystämme suomen kielen progressiivirakenteen käytöstä ja selventää sen roolia futuurin konstruktioverkoston osana. Tutkimus antaa merkittävää lisätietoa kohteestaan; se ei tee lisätutkimuksia tarpeettomiksi vaan päinvastoin avaa aihealueeseen monta uutta näkökulmaa. Väitöskirja kiinnostanee suomen kielen tutkijoita ja opettajia, mutta se on tutkimuksellisesti kiinnostava lisä aspektin ja tempuksen typologian kannalta yleisemminkin. Sen tuloksia kannattaisi tehdä tunnetuksi kansainvälisilläkin areenoilla.

Hannu Tommola

etunimi.sukunimi@tuni.fi

Kirjoittaja on venäjän kielen (kääntämisen teoria ja käytäntö) emeritusprofessori Tampereen yliopistossa. Hän toimi Nivan väitöskirjan toisena esitarkastajana.

Kirjallisuus

- Bertinetto, Pier Marco – Ebert, Karen H. – de Groot, Casper 2000: The progressive in Europe. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 517–558. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bertinetto, Pier Marco 2000: The progressive in Romance. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 559–604. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bybee, Joan 1985: *Morphology. A study of the relation between meaning and form*. Typological Studies in Language 9. Amsterdam: John Benjamins.
- Bybee, Joan – Perkins, Revere – Pagliuca, William 1994: *The evolution of grammar. Tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

- Comrie, Bernard 1976: *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Östen 1985: *Tense and aspect systems*. Oxford: Blackwell.
- Dahl, Östen toim. 2000: *Tense and aspect in the languages of Europe*. Empirical Approaches to Language Typology. EUROTYP 20-6. Berlin: Mouton de Gruyter.
- de Groot, Casper 2000: The Absentive. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 693–719. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Karttunen, Miia 2018: *No pittää kahtoo. Puhujan tulevan toiminnan ilmausten kielioppia ja pragmatiikkaa*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology 119. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Larjavaara, Matti 2019: *Partitiivin valinta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1455. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Onikki-Rantajääskö, Tiina 2005: 3. infinitiivin inessiivi ja määräpaikkaisuuden arvoitus. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 173–193. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pollak, Wolfgang 1960: *Studien zum 'Verbalaspekt' im Französischen*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte 233,5.
- Tommola, Hannu 1992: The marking of future time reference in Finnish. Dahl, Östen & Casper de Groot & Hannu Tommola (toim.), *Future Time Reference in European Languages II* s. 12–28. EUROTYP Working Papers. Series VI. No. 3. Stockholm: European Science Foundation.
- Tommola, Hannu 2000: Progressive aspect in Baltic Finnic. – Östen Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe* s. 655–692. Berlin: Mouton de Gruyter. DOI: 10.1515/9783110197099.4.655.